

Asia: VN/4099/2024

Lausuntopyyntö: Työryhmämietintö hallituksen esitykseksi hankintalain, erityisalojen hankintalain sekä rikosrekisterilain 6 b §: n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Esityksen yleiset tavoitteet ja päämäärät

Mitä mieltä olette esityksen yleisistä tavoitteista ja päämääristä? Saavutetaanko esityksellä hallitusohjelman yleiset tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä?

Hallituksen tavoitteena on muutoksen avulla lisätä julkisten hankintojen tehokkuutta, säästää keskipitkällä ajalla merkittävästi julkisista hankinnoista ja turvata laadukkaat julkiset palvelut. Näkeminen ja silmäterveys Näe ry kannattaa hallituksen tavoitteita.

Hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti työryhmän esittää sidosyksiköiden käytön rajoittamista. Se tapahtuisi asettamalla sidosyksikön omistukselle yleisen edun huomioon ottava vähimmäisomistusosuutta koskeva 10 prosentin vaatimus. Esityksellä pyritään lisäämään erityisesti PK-toimijoiden osallistumismahdollisuuksia, parantamaan hankintojen vastuullisuutta, huoltovarmuuden ja turvallisuuden toteutumista sekä hankintojen valvontaa.

Näe muistuttaa, että julkisia sote-hankintoja on mahdollista tehostaa merkittävästi myös voimassa olevan lainsäädännön puitteissa. Vähäinen kilpailu ja hankintojen tehottomuus johtuvat enemmän julkisen sektorin hankintaosaamisen puutteista ja asenteista, kuin itse olemassa olevasta lainsäädännöstä.

Kun hyvinvointialueet perustettiin, uskottiin leveämpien hartioiden näkyvän myös hankintaosaamisena ja sen myötä niiden tuottavuuden paranevan markkinamekanismia hyödyntämällä. Tähän mennessä on kuitenkin käynyt lähinnä päinvastoin.

Työryhmän esittämät hankintalain muutosesitykset ovat Näen mielestä pääosin kannatettavia. Ne toteuttamalla syntyy edellytykset kilpailun lisäämiselle ja julkisen sektorin toiminnan tehostumiselle. Samalla on todettava, että pelkällä hankintalain uudistamisella hankintayksiköille ei valitettavasti voida luoda tahtoa uudistaa toimintatapojaan tai poistaa kilpailua rajoittavia tai vääristäviä toimintatapoja. Sen avulla ei myöskään voida suoraan lisätä tuottajien välistä kilpailua.

Hankintojen valmistelu

Hankintojen valmistelua koskevilla ehdotuksilla pyritään lisäämään hankintojen huolellista valmistelua, markkinakartoituksen käyttöä, sekä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on saada lisää tarjontaa ja säästöjä. Työryhmän mietinnössä ehdotetussa ratkaisussa on samanaikaisesti pyritty varmistamaan, että se on käytännön hankintatoimen näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

- **Kuinka hyvin hankintalain 65, 75, 124 ja 125 §:iä koskeva esitys edistää markkinakartoituksen käyttöä ja hankinnan huolellista valmistelua?**

Julkisten hankintojen huolellisen valmistelun pitäisi Näen mielestä olla itsestään selvyyttä, sillä julkinen hankkijan tulee jo lähtökohtaisesti käyttää vastuullisesti yhteisiä verovaroja. Näe on osaltaan pyrkinyt koko sote-uudistuksen valmistelun ajan kannustamaan julkisen sektorin toimijoita avoimeen markkinavuoropuheluun ja markkinamekanismin hyödyntämiseen.

Markkinakartoitus (65 §)

Näe lähtökohtaisesti kannattaa työryhmän esitystä markkinakartoitusten lisäämisestä. Sen mukaan markkinakartoitus olisi jatkossakin vapaaehtoinen, mutta sen tekemiseen kannustetaan siten, että markkinakartoituksella voisi välttää hankinnan jakamisen osiin jakamisen ja hankintamenettelyn keskeyttämisen yhden tarjoajan tilanteessa. Esitys ei kuitenkaan Näen mielestä riittävästi toteuta hallitusohjelman kirjauksia. Markkinakartoituksen pakollisuus vasta yli 10 miljoonan euron hankinnoissa mahdollistaa erityisesti Pk-yritysten näkökulmasta suuret, ilman markkinakartoitusta tehtävät hankinnat mikä heikentää yritysten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä.

Näe ry:n mielestä lain jatkovalmistelussa tulisi ehdottomasti asettaa markkinakartoituksen pakollisuuden raja merkittävästi alemmaksi, esimerkiksi yhteen miljoonaan euroon. Lisäksi toteutettu markkinakartoitus olisi aina kuvattava hankintapäätöksessä, hankinta-asiakirjoissa ja hankintakertomuksessa.

Hankintasopimuksen jakaminen osiin (75 §)

Näe varauksetta kannattaa hankinnan osiin jakamiseen tehtyjä muutoksia. Hankinnan jakaminen Pk-yritystenkin osallistumisen mahdollistaviin osiin ovat tehokas keino lisätä kilpailua. On kuitenkin tarkoituksenmukaista säilyttää hankintayksikön mahdollisuus olla jakamatta hankinta osiin perustellusta syystä.

Näe esittää, että osiin jakamiseen liittyviä säännöksiä sovellettaisiin kansalliset kynnyksarvot ylittäviin hankintoihin.

Hankintamenettelyä koskeva kertomus (124 §)

Näe kannattaa 124 §:n muutosta, jonka mukaisesti hankintayksikön tulisi perustella toteutettu hankintojen valmistelu yli 10 miljoonan euron hankinnoista.

Hankintamenettelyn keskeyttäminen (125 §)

Näe kannattaa 125 §:n muutoksia, joiden mukaan vain yksi saatu tarjous on todellinen ja perusteltu syy hankintamenettelyn keskeyttämiselle.

- **Ovatko esitetyt keinot sopivia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?**

Keskeinen keino, jonka avulla voidaan lisätä tarjousten määrää ja saada julkisen sektorin säästöjä, on lisätä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Se onnistuu tukemalla systemaattisesti Pk-yritysten osallistumismahdollisuuksia hankintayksiköiden käytänteitä ja lainsäädäntöä kehittämällä; esimerkiksi hankintojen osiin jakamiseen liittyviä velvoitteita kiristämällä, markkinakartoituksen velvoittavuutta lisäämällä ja markkinavuoropuhelun käymiseen kannustamalla.

Sidosyksiköiden käytön rajoittaminen

Mitä mieltä olette esityksessä ehdotetusta sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta? Onko se mielestänne tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen?

Näe ry:n mielestä esitetty sidosryhmäyksiköiden vähimmäisomistusta koskeva vaatimus on tarkoituksenmukainen. Vain riittävä sidos hankintayksikköön estää keinotekoiset järjestelyt, joiden tarkoituksena on kilpailuttamisen välttäminen. Omistusvaatimus myös tukee kilpailun lisäämistä ja estää markkinoiden vääristymistä, mikä on tärkeää erityisesti Pk-yritysten näkökulmasta.

Näen mielestä on perusteltua ulottaa laissa mainittu vähimmäisomistusvaatimus koskemaan myös tytär- ja osakkuusyhtiöitä, sillä muuten 10 prosentin vähimmäisomistusvaatimusta voidaan helposti kiertää. Lain perusteluihin tulee kirjata, että sidosyksikköaseman saavuttamiseksi hankintayksikön tulee olla suorassa omistussuhteessa sidosyksikköön. Lisäksi tulee varmistaa, etteivät keinotekoiset järjestelyt sidosyksikköaseman hyödyntämiseksi esimerkiksi kuntayhtymien kautta ole mahdollisia.

Minkälaisia vaikutuksia esitetyllä sidosyksiköiden omistusosuuden vähimmäisvaatimuksella mielestänne on?

Esityksen myötä yritysten, ja erityisesti Pk-yritysten, mahdollisuudet osallistua julkisiin hankintoihin lisääntyisivät merkittävästi. Avoimuus ja kilpailutusten lisääntyminen luovat yrityksille paremmat mahdollisuudet päästä mukaan julkisiin hankintoihin. Tämä kehittäisi alueellisia markkinoita sekä kuntien ja maakuntien elinvoimaa.

Tuottajien välinen markkinaehtoinen kilpailu kannustaa toiminnan tehostamiseen, mikä näkyy myös hintakilpailuna. Hintakilpailun myötä puolestaan saavutetaan säästöjä julkisen sektorin hankinnoissa ja toiminnassa sekä edistetään innovaatiotoimintaa.

- **Jos sidosyksiköitä koskeva muutos toteutetaan esitetyllä tavalla, mitä toimenpiteitä ja niistä aiheutuvia kustannuksia muutos todennäköisesti aiheuttaisi edustamanne organisaation eri toimialojen kannalta ja yleisesti?**

-

- **Mitä toimenpiteitä organisaationne aikoo sidosyksikön omistajana tehdä vähimmäisomistusrajaa koskevan sääntelyn seurauksena (esimerkiksi jatkuuko toiminta markkinaehtoisena, puretaanko yhtiö, pilkotaanko yhtiö, ryhdytäänkö muihin toimenpiteisiin?)**

- **Minkälaisia taloudellisia tai muita hyötyjä muutoksesta todennäköisesti seuraisi?**

Lisääntyvä avoin kilpailuttaminen ja sen myötä lisääntyvä kilpailu toisi markkinatalousmallin mukaisesti julkiselle sektorille kustannussäästöjä.

Ovatko esitetyt sidosyksiköitä koskevat siirtymäajat mielestänne riittävät? Kuinka paljon aikaa muutoksiin tarvitaan?

Näe ry:n näkemyksen mukaan siirtymäajat ovat riittävät.

- **Mitä siirtymäaikaa vaativia toimenpiteitä sidosyksiköitä koskeva kirjaus aiheuttaisi?**

Mietinnön liitteinä olevissa eriävissä mielipiteissä on esitetty poikkeuksia sidosyksiköiden omistusosuusvaatimukseen. Tulisiko vaatimukseen säätää poikkeuksia? Minkälaiset poikkeukset olisivat tarkoituksenmukaisia?

Turvallisuus ja huoltovarmuus

Vastaako esitys turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeviin tarpeisiinne? Onko esitetty muutos riittävä keino varmistaa turvallisuuden toteutuminen hankinnan elinkaaren aikana ottaen huomioon EU-hankintadirektiivien reunaehdot, sekä muu turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeva sääntely?

Näen mielestä esitetyt ehdotukset lain tavoitteisiin, hankinnan kohteen kuvaukseen ja harkinnanvaraisiin poissulkuperusteisiin ovat perusteltuja ja parantavat sekä turvallisuuden että huoltovarmuuden huomioimista hankinnoissa.

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta luopuminen

Rikosrekisteriotteiden pakollisesta käytöstä luopumista koskevan ehdotuksen tavoitteena on sujuvoittaa hankintamenettelyjä ja vähentää hallinnollista taakkaa.

- **Missä määrin muutos vaikuttaa hallinnolliseen taakkaan yhtäältä hankintayksiköiden ja toisaalta tarjoajien kannalta ja edistää näitä tavoitteita?**

Nykymuotoinen rikosrekisteriotteiden pakollinen käyttö julkisissa hankinnoissa aiheuttaa turhaa hallinnollista taakkaa, mikä lisää kustannuksia sekä hankkijoille että tarjoajille. Siksi Näe kannattaa ehdotusta rikosrekisteriotteiden pakollisuudesta luopumisesta ja vakuutusmuotoisen todistuksen mahdollistamista.

Hankintojen ilmoittaminen

Mitkä ovat näkemyksenne hankintojen ilmoittamista koskeviin muutoksiin? Lisäävätkö ehdotetut muutokset hankintojen avoimuutta tarkoituksenmukaisella tavalla?

Näe kannattaa esitystä jälki-ilmoittamista koskevan veloitteen laajentamisesta koskemaan kansallisia hankintoja. Hankintalain 101 §:n muutoksella puolestaan parannettaisiin kansallista tietopohjaa hankintojen tuloksista ja mahdollistetaan markkinan toimivuutta koskevan analyysi- ja kehittämistoiminnan edistäminen. Myös esitetty jälki-ilmoittamisen määräaika on kannatettava.

Muut huomiot

-

Tast Panu
Näkeminen ja silmäterveys NÄE ry